

Cu privire la unele sincronisme culturale în perioada timpurie a Bronzului românesc

ERSILIA TUDOR

Cercetările arheologice făcute la Valea Calului, com. Șuici, județul Argeș, cea mai nordică așezare a Culturii Glina din Muntenia cunoscută pînă acum, au pus în lumină observații stratigrafice și materiale care contribuie la discutarea relațiilor culturii Glina cu alte aspecte ale Bronzului timpuriu. Stațiunea fiind în mare parte distrusă de alunecările de teren și de șiroirea torenților, săpăturile arheologice efectuate aici în 1974 au avut caracter restrîns, de salvare¹.

Locul așezării se află în partea de NV a satului menționat și anume la extremitatea nordică a unei coame prelungi de pe partea stîngă a Topologului (la cca 100 m deasupra albiei acestuia) denumit de localnici „Dealul Iordanului”; pîriul care curge pe la poalele dealului, pe latura lui nordică, se numește „pîriul Iordanului”.

În cele trei secțiuni pe care le-am deschis a apărut un strat de cultură cu trei niveluri de locuire. Resturile arheologice din nivelul superior (III) se aflau la baza stratului vegetal (−0,25 — 0,35 m) și parțial în acesta. Nivelurile mijlociu (II) și inferior (I) aveau baza la −0,80 (−0,90) m și respectiv la −1,30 (−1,40) m.

Materialele arheologice descoperite constau îndeosebi din ceramică fragmentară (apărută mai ales în perimetrul resturilor a trei colibe de suprafață) și din cîteva unelte. Importanța cercetărilor de la Valea Calului constă în primul rînd în asocierile tipurilor ceramicii. Aceste asocieri se referă la:

1 — Descoperirea în nivelul I a unor fragmente ceramice cu decor tipic culturii Glina împreună cu cîteva fragmente ceramice care au analogii în grupul Brătești. Restul ceramicii (majoritatea) din acest nivel are trăsături mai puțin tipice putînd fi atribuită atît grupului Brătești cît și culturii Glina.

2 — Asocierea ceramicii Glina din nivelul II cu o cantitate redusă de fragmente al căror decor își găsește analogii mai apropiate în cadrul culturilor Coțofeni, Kostolac și Vučedol².

3 — Asocierea ceramicii Glina din nivelul III cu materiale de tip Kostolac și Vučedol.

Fragmentele ceramice tipice culturii Glina, din nivelul I, sînt lucrate din pastă cu degresant alcătuit din nisip cu pietricele și sînt decorate cu găuri-butoni (fig. 1/1). Ca descoperiri de tip Brătești menționăm un fragment de castron cu marginea înclinată spre interiorul vasului (pe diam. max. se observă urmele unei proeminențe perforată vertical, ruptă din vechime) (fig. 1/9; 4/15)³, o toartă de corp de vas unghiulară (fig. 1/10)⁴, un fragment de vas cu toartă scurtă, cu secțiunea transversală circulară⁵ și un fragment de vas cu picior cilindric⁶. Pasta cioburilor menționate are analogii în categoria de bună calitate a ceramicii Brătești⁷. Restul ceramicii din nivelul I (cu atri-

¹ Despre aceste cercetări, un succint raport va apare în Studii și comunicări, 2. Curtea de Argeș.

² Datorită caracterului fragmentar al ceramicii considerăm că ar fi arbitrară stabilirea analogiilor cu culturile Kostolac sau Vučedol ca atare; noi avem în vedere de fapt motive decorative de „tip Kostolac” și de „tip Vučedol”, fapt care nu implică o atitudine față de conținutul și raportul

acestor două aspecte culturale între ele.

³ Ersilia Tudor, *Dacia*, N.S., 22, 1978, fig. 2/2, 3; 4/11.

⁴ *Ibidem*, p. 76, fig. 3/11 — 12.

⁵ *Ibidem*, fig. 4/15.

⁶ *Ibidem*, fig. 4/7.

⁷ *Ibidem*, p. 75.

buire incertă: Brătești sau Glina) conține ca degresant nisip cu pietricele în diferite procente, are suprafața acoperită cu slip (care uneori se desprinde ca o crustă) și arderea este incompletă. Ca profile ale acestei ceramici se pot menționa margini de vase evazate sau arcuite spre exterior și fragmente de pereți de vase prevăzuți uneori cu proeminențe, apucători sau tortițe-urechiușe. Decorul constă din creștături executate pe marginea exterioară a buzei, găuri dispuse la oarecare distanță sub buză, briul în relief, alveolar (fig. 1/2, 4 — 8). Analogii pentru această ceramică se cunosc atât în grupul Brătești⁸, cât și în cadrul ceramicii Glina din nivelurile II și III de la Valea Calului (vezi fig. 2/4, 7; 3/5 — 6) și din alte așezări⁹. Aspectul în general mai primitiv al acestei ceramici o apropie însă mai mult de cea de tip Brătești. În ceramica Glina din nivelurile II și III sînt reprezentate principalele categorii cunoscute în cadrul acestei culturi¹⁰. Ca profile se pot menționa margini de vase evazate sau în formă de pîlnie și fragmente de pereți de vase arcuite. Apar torți tubulare de „amforă” și fragmente de torți în bandă lată provenite probabil de la cești sau căni. Decorul constă în principal din găuri-butoni, creștături sau alveole executate la partea superioară a buzei, impresiuni alveolare la baza gîtului sau pe corp și briul în relief alveolar sau creștat (fig. 2/1—4, 6—8, 11; 3/3).

Fragmentele ceramice din nivelul II cu analogii în cultura Coțofeni conțin ca degresant nisip cu pietricele. Dintre acestea menționăm o margine de vas cu decor unghiular, incizat, dispus pe partea dinspre interiorul vasului (fig. 2/13; 4/1) un fragment de gît de vas cu hașuri incizate oblice (fig. 4/2), un fragment de corp de vas decorat cu șiruri paralele de incizii scurte, oblice (fig. 2/9; 4/3), un fragment de corp de vas cu decor ce amintește „ramura de brad” (fig. 2/10; 4/5) și alte două mici cioburi dintre care unul prezintă două pastile aplicate, iar celălalt are un segment de decor executat prin împunsături succesive (fig. 2/12; 4/4, 6). În cadrul culturii Coțofeni analogiile se referă la motivele de tip A (triunghiul), B (benzile hașurate), E („ramura de brad”), G (aplicațiuni plastice în forma boabelor de linte)¹¹.

Ceramica din nivelurile II și III cu analogii în culturile Kostolac și Vučedol se poate grupa în categoriile: de uz comun și de bună calitate. Ca degresant, în prima categorie, s-a folosit nisip cu rare granule de calcar și pietricele. În cea de-a doua, degresantul constă din nisip, uneori cu particule de

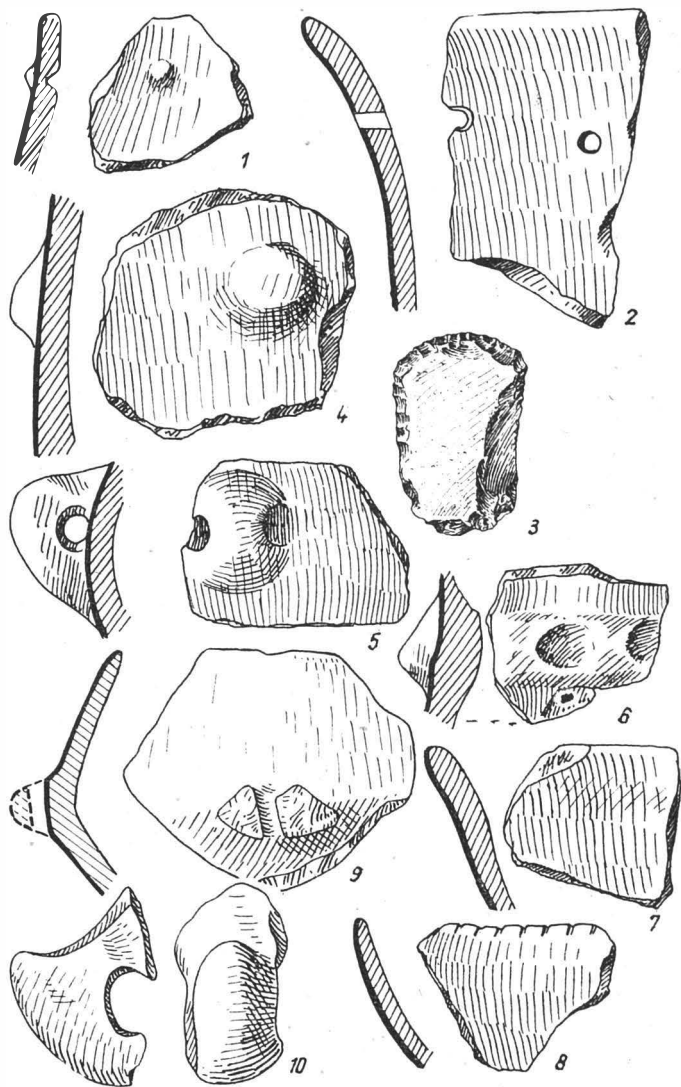

Fig. 1. Valea Calului. Nivelul inferior (I).

⁸ *Ibidem*, fig. 4/12, 14, 18; 5/5, 7.

⁹ I. Nestor, PZ, 19, 1928, fig. 5/8; 6/12; *Idem*, Dacia 3—4, 1933, fig. 9/3, 5, 9, 11, 14—15; Margareta Constantin și P. S. Panait, Cercetări arheologice, 1963, pl. IV/6; V/1/5; VII/3; M. Petrescu-Dimbovița, Preistoria Alpina, 10, 1974, fig. 4/5, 7, 9; D. Berciu, SCIV, 17, 1966, 3, fig. 2/3; Ersilia

Tudor, Scripta Valachica, 1972, fig. 1/2—6, 3/4; 6/10; Ersilia Tudor și I. Chicideanu, Valachica 9, 1977, fig. 4/6; 14/1, 3—4, 6—7, 10; A. Ulanici, Cercetări arheologice, 3, 1979, fig. 3/5, 9, 13; 4/6, 9.

¹⁰ I. Nestor, *op. cit.*, p. 238.

¹¹ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 26—27.

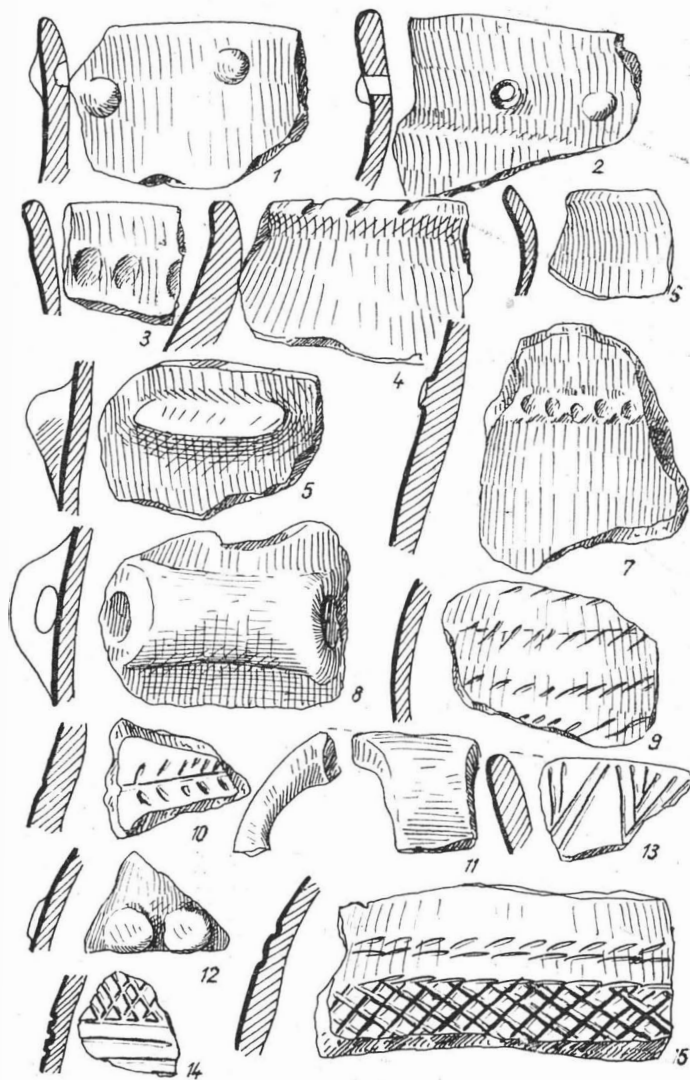

Fig. 2. Valea Calului. Nivelul mijlociu (II).

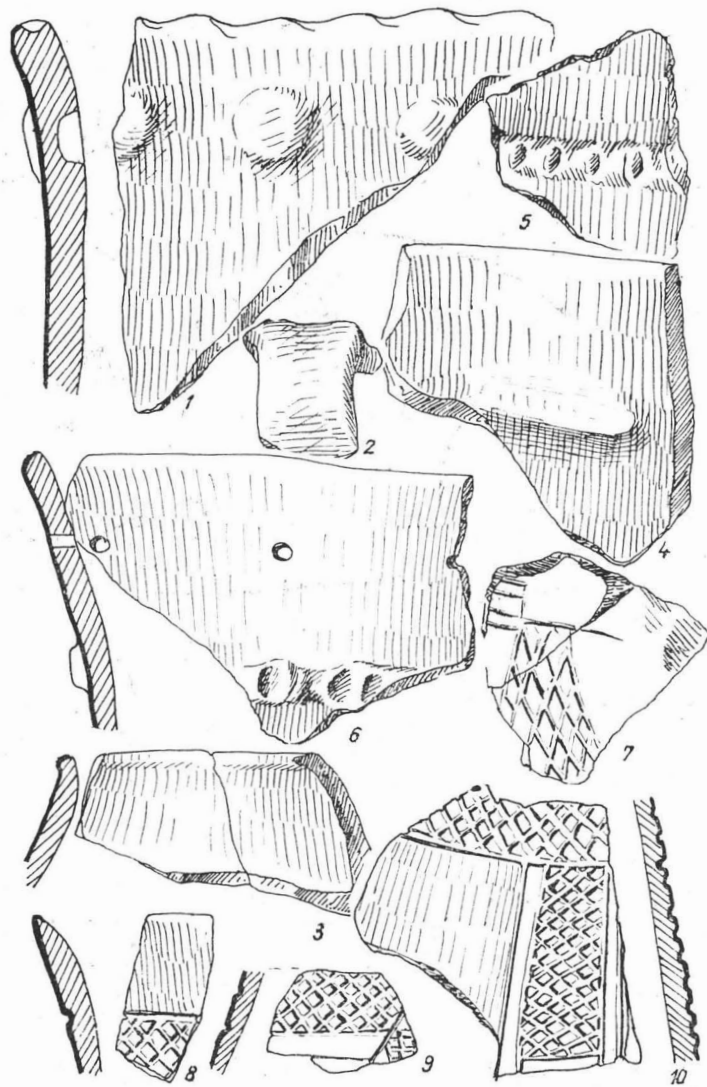

Fig. 3. Valea Calului. 1, 10 passim; 2-9 nivelul superior (III).

mică. Ceramica de uz comun are ardere incompletă, culoarea pastei la exterior fiind gălbuie, roșcată sau cenușie. Cea de bună calitate este bine arsă, culoarea pastei fiind neagră sau cenușie pe toată grosimea pereților. Suprafața este puțin lustruită. Ca profile apar margini de vase evazate și fragmente de pereți de vase prevăzuți uneori cu tortițe tubulare (fig. 3/8—9; 2/14, 15; 4/7—14). Decorul, de cele mai multe ori, este executat îngrijit, prin incizie și uneori păstrează urme de incrustație cu pastă albă. Decorul incizat este însoțit rareori de unul pînă la trei șiruri de impresiuni scurte succesive (fig. 2/15; 4/7). Segmentele decorative păstrate se referă la motive alcătuite din benzi hașurate „în rețea” delimitate de 1—3 șanțulețe. Benzile sînt dispuse fie la cca 2 cm sub buză (fig. 3/8; 4/10—12), fie pe gît (fig. 4/7) sau pe corp (fig. 2/14, 15; 3/7, 9, 10; 4/8, 13, 14). Frecvent benzile sînt horizontale, intrerupîndu-se în dreptul torților tubulare, atunci cînd acestea există (fig. 4/14). Uneori, din banda orizontală pornește în jos, pe corpul vasului, o bandă verticală (probabil mai multe în cazul vaselor întregi) (fig. 3/7—10). Un fragment de gît de vas are decorul dispus în două benzi verticale. Sub acest decor se află două șanțulețe paralele și un șir de mici impresiuni aproximativ triunghiulare (fig. 4/7). Pe un alt fragment ceramic se păstrează un singur rînd de hașuri care dau impresia unui zig-zag executat neglijent (fig. 4/8). Un ciob cu urme de ardere secundară, descoperit printre resturile unei locuințe din nivelul II, prezintă o bandă hașurată neglijent (prin împunsături succesive sau creștături neglijente). Sub acest decor se află trei șiruri horizontale de impresiuni succesive (fig. 2/15; 4/13).

În general, decorul „în rețea” (ce urmărea să rețină materia albă incrustată), executat în diferite tehnici (incizie, șnur, împunsături succesive) apare în culturi ca: Foltești, Coțofeni, Jigodin, Kostolac, Vučedol, Zók, Nir, Junatice, Monteoru, Wietenberg, Tei¹². Credem că cele mai apropiate analogii pentru ceramica cu decor „în rețea” de la Valea Calului sînt unele dintre motivele întîlnite în cadrul descoperirilor Kostolac și Vučedol din R.S.F. Iugoslavia¹³ și din țara noastră¹⁴. Spre deosebire de decorul ceramicii de la Valea Calului în cultura Vučedol, hașurile „în rețea” sînt asociate, în cadrul aceluiași benzi ornamentale, cu motive diferite, dispuse metopic. La Valea Calului există indicii doar pentru benzile continue de hașuri „în rețea” (fapt care ar putea indica analogii mai degrabă în decorul Kostolac)¹⁵.

Factura deosebită a unei părți din ceramica cu decor „în rețea” de la Valea Calului față de ceramica culturii Glina ne determină să considerăm că parțial aceasta este ceramică de „import”.

În concluzie, pe baza datelor prezentate, considerăm că în privința încadrării cultural-cronologice a nivelului I de la Valea Calului se pot formula două ipoteze. Prima este aceea că nivelul I aparține grupului Brătești, ceramica de tip Glina (decorată cu găuri-butoni) datorîndu-se unor infiltrații sau deranjamente neobservate în timpul săpăturilor. După a doua ipoteză, locuirea din nivelul I aparține unei faze vechi a culturii Glina, în cadrul căreia apar elemente din fondul local mai vechi de tip sau de tradiție Brătești. În sprijinul atribuirii nivelului I culturii Glina pot fi luate în considerație: continuitatea de locuire în cadrul aceluiași tip de așezare, folosirea aceluiași tip de locuințe în cadrul nivelelor I și II¹⁶, apariția rară a unora dintre formele ceramice tipice Brătești, lipsa decorului caracteristic Brătești (șirurile de impresiuni). Dificultatea acceptării acestei atribuirii culturale constă în decalajul cronologic dintre cultura Glina și grupul Brătești¹⁷. Deoarece, însă, în zona descoperirilor de la Valea Calului, în perioada de tranziție spre epoca bronzului nu este documentată decît o pătrundere de scurtă durată Coțofeni (I) s-ar putea admite ipotetic persistența în această perioadă a unor elemente etno-culturale de tip sau de tradiție Brătești. În acest fel se pot explica nu numai descoperirile Brătești din nivelul I dar și unele analogii între cultura Glina și grupul cultural menționat.

¹² M. Petrescu-Dimbovița, *Dacia*, N.S., 18, 1974, p. 58, fig. 16/3; P. Roman, *op. cit.*, p. 27 (benzile incizate); P. Roman, J. Pál, Horváth Csaba, *SCIV*, 24, 1973, 4, fig. 4; 2/8; *Ezeró, rannobronzovolo Selište*, sub redacția lui G. H. Georgiev, I. Ia Merpert, D. G. Danilov, Sofia, 1979, pl. 167—171; Vl. Milojević, *PZ*, 34/35, 1953, pl. 10/10; 11/14; V. Boroneanț, *SCIV*, 17, 1966, 2, fig. 2/9; 3/1; P. Roman, *Istrajivanja*, 5, Novi Sad, 1976, pl. III/12; R. R. Schmidt, *Die Burg Vučedol*, Zagreb, 19—15, pl. 38/2; S. Dimitrijević, *Opuscula Archaeologica*, I, 1956, pl. V III/4, 7; IX/56; X/63. Vl. Dumitrescu și I. Stratan, *Dacia*, N.S., 6, 1962, fig. 7/3, 5, 7, 10—13; 8/1; V. Boroneanț, *RevMuz*, 5, 1968, I, p. 352, fig. 1/12; A. Vulpe, *ArhMold*, 1, 1961, p. 68, fig. 6/1, 5; Marilena Florescu, *ArhMold*, 4, 1966, p. 71—72, fig. 9/5;

12/7, 9; K. Horedt, *Dacia*, N.S., 4, 1960, fig. 5/10, 12, 14; 7/2, 16; 8/1, 2, 11; V. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966, p. 101, 103, fig. 20/5; 28/1, 2, 4, 5.

¹³ Vezi nota 12; Vl. Milojević. A. Benac; M. Garašanin; R. R. Schmidt; S. Dimitrijević.

¹⁴ Vezi nota 12; V. Boroneanț; P. Roman; Vl. Dumitrescu și I. Stratan.

¹⁵ Vezi nota 2. Avînd în vedere sincronismul parțial al ceramicii de „import” Kostolac și Vučedol în cadrul etapei finale a culturii Coțofeni considerăm că nu vom greși prea mult în aprecierea asupra indicilor cronologice oferite de această ceramică.

¹⁶ Vezi nota 1.

¹⁷ Ersilia Tudor, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 25.

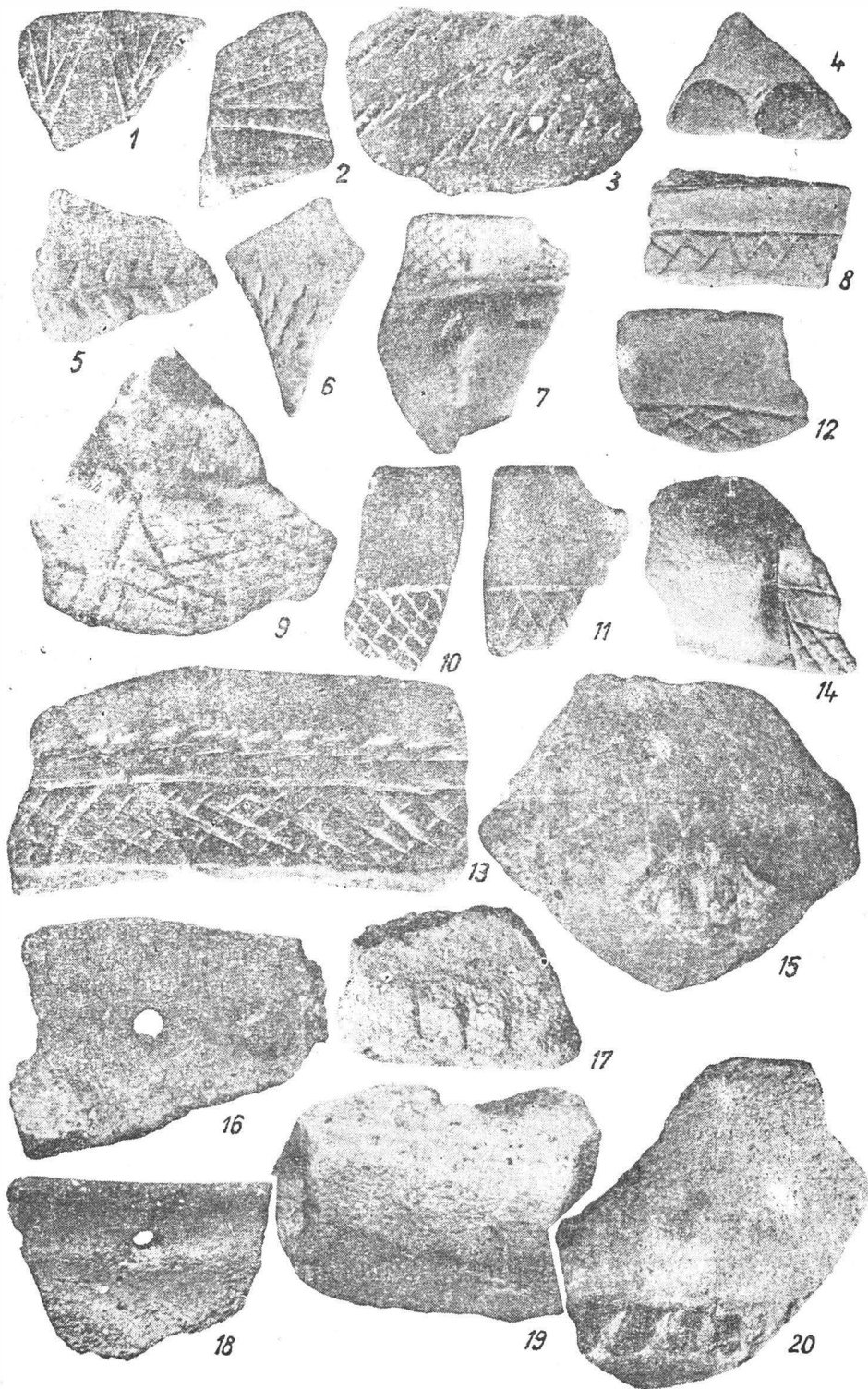

Fig. 4. Valea Calului. 1—14, 16—20 nivelurile mijlociu și superior; 15 nivelul inferior.

Ceramica de tip Coțofeni, Kostolac și Vučedol, din nivelurile II și III, ridică problema relațiilor purtătorilor culturii Glina din această așezare cu culturile respective, precum și pe aceea a sincronismului lor. Decorul fragmentelor ceramice de tip Coțofeni (pe care înclinăm să le considerăm ca fiind rezultatul unor relații de schimb), cu excepția celui de pe marginea interioară a buzei, are analogii în cadrul celor trei faze de evoluție ale culturii Coțofeni¹⁸. Motivul unghiurilor, mai mult sau mai puțin asemănător celui de pe buza de vas de la Valea Calului, apare dispus pe corpul unor vase Coțofeni II și III¹⁹. Ornamentarea marginii interioare a străchinilor este cunoscută doar în faza Coțofeni III²⁰. Pentru sincronizarea nivelului II de la Valea Calului cu cultura Coțofeni trebuie ca în afară de analogiile decorului ceramicii să avem în vedere și descoperirile Coțofeni din nord-vestul Munteniei²¹ al căror sincronism cu locuirea Glina de la Valea Calului, situată în aceeași zonă, este improbabil. Cronologic, descoperirile culturii Coțofeni din vestul Munteniei (care nu figurează pe harta ariei de răspândire a fazei Coțofeni I) sint considerate a-și fi încheiat evoluția odată cu faza Coțofeni I²². Pe baza încadrării descoperirilor Coțofeni din vestul Munteniei putem considera că locuirea Glina de la Valea Calului aparține unei perioade ulterioare fazei Coțofeni I. Ca un argument pentru sincronizarea nivelului II de la Valea Calului cu faza Coțofeni III considerăm a fi prezența ceramicii de tip Kostolac și Vučedol. După cum se știe „importuri” de tip Kostolac și Vučedol în cadrul locuirii Coțofeni din Banat și restul Olteniei s-au descoperit în faza Coțofeni III²³. Deși în aria culturii Coțofeni aflată în apropierea așezării de care ne ocupăm nu cunoaștem astfel de importuri²⁴, înclinăm să considerăm că ceramica de tip Kostolac și Vučedol din nivelul II de la Valea Calului a pătruns pe filiera Coțofeni III²⁵. Prezența ceramicii Coțofeni în acest nivel poate servi ca argument în acest sens.

Având în vedere sincronizarea făcută nivelului II (cu faza Coțofeni III), locuirea din nivelul I ar putea fi sincronă cu faza Coțofeni II, iar locuirea din nivelul III cu o perioadă ulterioară cel puțin etapei timpurii a fazei Coțofeni III²⁶. Apariția la Mîndrișca, în nivelul II (Schneckenberg B), a unui fragment ceramic cu decor „în rețea”²⁷, similar celor de la Valea Calului, poate servi ca indiciu pentru sincronizarea nivelului III de la Valea Calului cu nivelul II de la Mîndrișca. Acesta fiind deci ulterior sfîrșitului Culturii Coțofeni²⁸. De asemenea nivelul III de la Valea Calului ar putea fi sincron cu descoperirile Glina din nord-estul Olteniei de la Buleta²⁹.

Bezüglich einiger kulturellen Synchronisierungen in der rumänischen frühen Bronzezeit

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin stellt die hauptsächlichen Ergebnisse der Rettungsgrabungen in der frühbronze zeitlichen Siedlung der Glina-Kultur von Valea Calului, Gem. Suici, Kreis Argeș dar. Die Bedeutung der Funde besteht insbesondere in der jeweiligen Vergesellschaftung der Gefäßtypen in den drei Kulturschichten der Ansiedlung. Dieser Tatbestand gestattet die kulturellen Beziehungen und Zeitparallelismen der Glina-Kultur besser zu fixieren. Das Vorhandensein von Scherben vom Typ Brătești in der ersten (untersten) Siedlungsschicht dringt zur Hypothese, daß in einer älteren Phase Glina-Fundgut zusammen mit den vorausgehenden Brătești-Elementen vorkommt. Gegen diese

¹⁸ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, pl. 61/6, 11–12; 64/5; 68/11, 16–18; 20/21; 72/12; 82/5; 107/12–13; 57/2; 62/2; 63/10; 69/17; 72/9; 92/2, 4, 6; 41.

¹⁹ *Ibidem*, pl. 77/9, 93/1; 91/1.

²⁰ *Ibidem*, p. 45.

²¹ D. V. Rosetti, *Materiale*, 6, 1959, p. 708, fig. 4; I. Chicideanu, *Valachica* 6.

²² P. Roman, *op. cit.*, p. 75, pl. 67. Nu avem în vedere descoperirile de la Bungetu care au fost cunoscute ulterior redactării monografiei Coțofeni.

²³ Vezi nota 12; V. Boroneanț, P. Roman.

²⁴ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, fig. 8.

²⁵ Fragmentul ceramic cu decor „în tehnica cunoscută culturii Vučedol” din cadrul descoperirilor Glina de la Buleta, jud. Vâlcea (Gh. Petre, *Buridava*, 2, 1972, p. 13, fig. 4/1) ar putea fi ulterior sfîrșitului culturii Coțofeni din nord-estul Olteniei (avem în vedere încadrarea descoperirilor Coțofeni III din aceeași zonă; P. Roman, *op. cit.*, p. 48, 49).

²⁶ P. Roman, *op. cit.*, p. 49.

²⁷ Gh. Bichir, *Dacia*, N.S., 6, 1962, p. 101, fig. 10/15.

²⁸ P. Roman, *op. cit.*, p. 57.

²⁹ Vezi nota 25.

Annahme spricht allerdings der bedeutende Zeitunterschied zwischen den Glina- und Brătești-Horizonten (Anm. 17). Die Präsenz von Coțofeni – (Abb. 2/9, 10, 12, 13; 4/1–5), Kostolac- und Vučedol-Scherben (Abb. 2/14, 15; 3/7–10; 4/7–14) im zweiten (mittleren) Glina-Niveau zeigt dessen Zeitgleichheit mit der Coțofeni III-Phase und mit den Kostolac- und Vučedol-Aspekten, die im Rahmen der Coțofeni III – Kultur in Banat und Westoltenien ermittelt wurden (Anm. 23). Die obere (dritte) Glina-Schicht, in der auch Kostolac- und Vučedol-Elemente vorkommen, in der jedoch keine Coțofeni-Keramik gefunden worden ist kann demzufolge mit dem zweiten Niveau (vom Typ Schneckenberg B) von Mîndrișca und mit einem später als das Ende der Coțofeni-kulturstehenden Horizont der Vučedol-Kultur synchronisiert werden.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

- Abb. 1. Valea Calului. Untere Schicht (I).
Abb. 2. Valea Calului. Mittlere Schicht (II).
Abb. 3. Valea Calului. 1, 10 Streufunde; 2–9 obere Schicht (III).
Abb. 4. Valea Calului, 1–14, 16–20, aus der mittleren und oberen Schicht; 15 untere Schicht.